

ROLA DOŚWIADCZENIA I MĄDROŚCI ŻYCIOWEJ W SKUTECZNYM WYCHOWANIU MŁODZIEŻY¹

BLAŻEJEWSKI WOJCIECH

Streszczenie

Pracodawcy na całym świecie zaczynają doceniać wartość doświadczenia zawodowego i mądrości życiowej starszych pracowników – seniorów, którzy już mogą cieszyć się emeryturą. W Polsce nie wykorzystuje się możliwości posiadanych przez starszych nauczycieli w dziedzinie skutecznego wychowania młodych pokoleń. Mądrzy, doświadczeni pracownicy oświatowi nie znajdując w swoich pedagogicznych dążeniach oczekiwanego wsparcia ze strony władz i społeczeństwa, odchodzą na upragnione emerytury – częstokroć są to tzw. wcześniejsze emerytury.

Reasume

The value of professional experience and seniors' wisdom of life are more and more appreciated by employers all over the world. In Poland older teachers' capabilities of bringing up young generations are not sufficiently exploited. The intelligent and experienced educators have no governmental and public support in their pedagogical aspirations. It often results in premature retirement.

Słowa kluczowe

Doświadczenie zawodowe. Mądrość życiowa. Wiek nauczyciela. Skuteczność wychowania.

Key words

Professional experience. Wisdom of life. Teacher's age. Upbringing efficiency.

Refleksja nad związkiem skuteczności pracy nauczyciela z długością jego stażu zawodowego - a więc także i ich wiekiem – prowadzi do wniosków, że nie tylko w obiegowych opiniach, lecz i w opracowaniach naukowych ulegamy stereotypom. Nauczyciel o dłuższym stażu, posiadający wyższy stopień awansu zawodowego kojarzy się częstokroć z wyższymi kompetencjami, a poprzez to również niejako automatycznie z większymi sukcesami na niwie pracy dydaktycznej i wychowawczej. Z latami można nabyć bowiem większego doświadczenia, nabrać wprawy, rozwinąć się intelektualnie i emocjonalnie, nabrać też dystansu do wielu zjawisk, stać się osobą refleksyjną, rozważną, po prostu mądrą życiowo (zob.: Dymon, 2007, s. 143-152).

Uwagi te dotyczą w zasadzie większości profesji, a nie tylko nauczycieli. Cykl rozwoju zawodowego, dochodzenia do szczytu kompetencji, pełnego rozwoju umiejętności i postaw przewidziano dla polskich nauczycieli na około 10 lat (por.: Uberman, M. 2007, s. 205-213). W tym okresie absolwent uczelni wyższej, posiadający stosowne przygotowanie pedagogiczne powinien – zdaniem ustawodawcy – nabyć wystarczających zdolności do rozwiązywania złożonych problemów natury wychowawczej, organizacyjnej, nawiązywania kontaktów i współpracy z przedstawicielami środowiska lokalnego, dzielenia się swoim doświadczeniem z gronem pedagogicznym i rodzicami, a także określania własnych potrzeb

¹ The role of experience and wisdom of life in efficient upbringing of young generation

w dziedzinie doskonalenia zawodowego i kształcenia ustawicznego. Przyznanie najwyższego (aktualnie) stopnia awansu zawodowego, jakim jest nauczyciel dyplomowany, ma być dowodem, że osoba osiągnęła poziom pełnego profesjonalizmu, co powinno gwarantować zadowalająco wysoki poziom jej pracy z dziećmi, młodzieżą, a także dorosłymi zainteresowanymi skutecznością kształcenia i wychowania.

Ponieważ długość stażu nauczycielskiego jest najczęściej proporcjonalna do wieku pracownika, można sformułować pytanie o to, czy z punktu widzenia interesów i potrzeb uczniów, a także i społecznych korzystniej jest powierzać kształcenie młodych pokoleń nauczycielom starszym, czy młodszym stażem i wiekiem. Jan Průcha [2004] w swojej pracy pt. *Pedagogika porównawcza* zaprezentował wyniki międzynarodowych badań dotyczących zależności długości stażu pracy nauczycieli, a wynikami kształcenia ich uczniów, opierając się na informacjach podawanych przez *Education at Glance: OECD Indicators* [1997]. Jego zdaniem nie udało się udzielić odpowiedzi na pytanie o wpływ długości stażu zawodowego nauczycieli na jakość procesu kształcenia i wyniki uzyskiwane przez uczniów. [Průcha J., 2004, s.110-112]

Sytuację taką należy uznać za naturalną, albowiem skuteczność kształcenia i wychowania są wielkościami wieloparametrycznymi, zależnymi – jak się przypuszcza – między innymi także od kompetencji nauczycieli, które prawdopodobnie rozwijają się na przestrzeni kolejnych lat pracy zawodowej. Wraz z wiekiem nauczycieli rozwijają się rozmaite cechy osobowości – zarówno korzystne, jak i niekorzystne. Z jednej strony nabywają oni wprawę, doświadczenia, dystansu do rozmaitych zjawisk, a z drugiej także rutyny prowadzącej do schematyzmu działań, męczącej ich monotonii, zmęczenia pracą.

To, że doświadczenie życiowe, zawodowe i mądrość są niezbędne do tego by skutecznie kształcić i wychowywać jest oczywiste. Jednakże hipoteza, iż są one cechami ludzi w określonym wieku – raczej starszych i posiadających co najmniej kilkunastoletni staż zawodowy – nie potwierdza się. Niejednokrotnie nauczycielami zostają bowiem ludzie młodzi i już od początku swojej pracy zawodowej zaczynają odnosić sukcesy w pracy wychowawczej. Nawigują wspólny język z dziećmi, są powszechnie lubiani, potrafią rozbudzać i rozwijać uczniowskie zainteresowania, mobilizować do wysiłku – osiągnięcia wysokich stopni. Trudno takim nauczycielom odmówić posiadania mądrości życiowej ponieważ radzą sobie ze swymi obowiązkami zawodowymi doskonale. Stereotypem jest twierdzenie, że aby stać się życiowo mądrym trzeba być osobą mającą za sobą dziesiątki lat życia, obserwacje życia codziennego skłaniają do wniosku, iż osoba inteligentna, pracowita, a do tego jeszcze właściwie kształcona i wychowywana może bardzo szybko stać się

człowiekiem wrażliwym, refleksyjnym, zdolnym do krytycznej oceny otaczającej ją rzeczywistości i rozumienia istotnych dla siebie i innych wartości.

Wiele przykładów z życia codziennego dowodzi, że można przez długie lata gromadzić bogate doświadczenie życiowe i niczego się nie nauczyć, nie osiąść życiowej mądrości lub też przeciwnie, chłonąc wiedzę ze wszelkich dostępnych źródeł stać się u progu dorosłego, samodzielnego życia osobą świadomą swych ról społecznych i w pełni odpowiedzialną za własny los i losy innych ludzi. Warunkiem koniecznym do tego by osiąść mądrość życiową, stać się profesjonalistą w zawodzie nauczyciela, również języków obcych², jest więc nie tylko wiek i staż zawodowy, ale przede wszystkim postawa wobec obowiązków i powinności, aktywność w poznawaniu ludzi oraz zjawisk społecznych³. Mądrość niezbędna w podejmowaniu zadań dydaktycznych i wychowawczych może być jednakowo cechą zarówno młodych jak i starszych nauczycieli.

Częstokroć w praktyce szkolnej pojawiają się też skrajne poglądy jakoby korzystniejsza sytuacją dla uczniów było powierzenie ich wychowania nauczycielom młodym ponieważ jedynie oni mają wystarczająco dużo siły, energii i zapału oraz wiary we własne sukcesy, są sprawniejsi fizycznie i intelektualnie. Nie są to poglądy zupełnie bezzasadne, jednakże według najnowszych badań neurofizjologów mózg człowieka starszego oraz w podeszłym wieku jest dużo bardziej elastyczny niż się powszechnie sądzi. Dowodem tego może być chociażby fakt, iż wielkie dzieła kultury światowej tworzyli ludzie uważani powszechnie za starych (Michał Anioł ukończył freski w Kaplicy Sykstyńskiej mając 66 lat). W 1969 roku amerykański gerontolog Robert Butler wprowadził do nauki nowy termin *ageism*, oznaczający postawę dyskryminowania pracowników ze względu na zaawansowany wiek w myśl stereotypu o ich niższej sprawności intelektualnej i przydatności zawodowej. Jednakże wiele genialnych odkryć i wynalazków dokonywali ludzie będący w wieku – jak to się w Polsce określa – tzw. „wcześniejszej emerytury”, np. Albert Einstein czy Thomas Edison, pisarka Gertruda Stein i rzesze innych znanych osób ze świata nauki, sztuki, kultury, techniki. Można zatem postawić pytanie o to: dlaczego w naszym kraju, w porównaniu z innymi państwami europejskimi, występuje najniższy odsetek osób czynnych zawodowo w wieku 55-64 lat, oraz przeciętny wiek osoby rezygnującej z pracy to już 58 lat? Co również plasuje nas na dalekim miejscu wśród krajów Unii Europejskiej.

² Porównaj cele kształcenia języków obcych w Hrehovčík i Uberman (2003).

Tabela 1: *W jakim wieku Europejczycy rezygnują z pracy?*

KRAJ	WIEK
Islandia	64 lat
Szwecja	63 lata
Wielka Brytania	62 lata
Norwegia	62 lata
Niemcy	61 lat
Włochy	61 lat
Litwa	61 lat
Bułgaria	61 lat
Czechy	60 lat
Rumunia	60 lat
Francja	59 lat
Austria	58 lat
Polska	58 lat
Słowenia	56 lat

Źródło: Gazeta DZIENNIK z dnia 3 lipca 2006 r.

Tabela 2: *Osoby czynne zawodowa w wieku 55-64 lata (w procentach)*

KRAJ	%
Islandia	84
Szwecja	69
Norwegia	66
Wielka Brytania	57
Litwa	49
Niemcy	45
Czechy	45
Rumunia	39
Francja	38
Bułgaria	35
Austria	32
Włochy	31
Słowenia	31
Polska	27

Źródło: Gazeta DZIENNIK z dnia 3 lipca 2006 r.

Warto poszukać odpowiedzi na pytanie o taki stan rzeczy, albowiem – na co zwracają uwagę dziennikarze (Maja Gawrońska, Ewelina Kustra) – *wkrótce rynek pracy diametralnie się zmieni (...) Według GUS już za lat dwadzieścia połowa Polaków przekroczy pięćdziesiątkę. Zamiast młodych wilczków pracodawcy zaczną walczyć o seniorów* [Gazeta Dziennik, 3.07.2006]. Czy będą w cenie wówczas także starsi nauczyciele, którzy dzisiaj poprzez swoje związki zawodowe zacięcie walczą o zachowanie przywileju wcześniejszego

³ Warto nadmienić, iż w realiach Zjednoczonej Europy i powszechnego globalizmu społecznie uwarunkowaną potrzebą jest rozwijanie przez nauczycieli języków obcych sprawności komunikacyjnej oraz świadomości kulturowej uczących się języka obcego. Szerzej na ten temat w A. Uberman (2009).

przechodzenia na zasłużoną emeryturę? Co takiego skłania współczesnych nauczycieli do „ucieczki ze szkoły”, gdzie przecież mogliby jeszcze długie lata spełniać się w swoim powołaniu i czerpać satysfakcję z sensownie i pożytecznie spędzonych z młodzieżą godzin?

Wstępne sondaże prowadzone w szkołach gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych województw małopolskiego i podkarpackiego, dosyć wyraźnie wskazują przyczyny tego stanu rzeczy. Starsi nauczyciele nie czują się słabsi intelektualnie od swoich młodszych kolegów, wierzą w swoją mądrość życiową, doświadczenie i umiejętności pedagogiczne. Czują się jednakże zmęczeni nadmiarem czynności czysto biurowych, osamotnieni w swej pracy wychowawczej częstokroć pozbawieni wsparcia i uznania ze strony rodziców uczniów, środowiska lokalnego, mas mediów, przełożonych i nadzoru pedagogicznego. Decydując się na wcześniejszą emeryturę czują się przegrani i niespełnieni zawodowo – po prostu poddają się w walce o swoje ideały. W świetle ich wypowiedzi można odnieść wrażenie, że we współczesnym świecie „wyscigu szczurów”, konsumeryzmu, hedonizmu, mądrość starych nauczycieli nie znajduje uznania, nie jest potrzebna, nie stanowi istotnej wartości, a przecież niezaprzeczalnym jest „Fakt, że (...) wzrastanie w atmosferze rozwoju wartości moralnych, skutecznie przeciwstawia się powstawaniu i narastaniu przemocy” (U. Gruca-Miąsik, 2005, s.453).

Ponieważ w wielu dziedzinach ludzkiej aktywności sukcesy zawodowe przychodzą z wiekiem, osiągają je ludzie z długoletnim stażem pracy – mądrzy, doświadczeni – to można postawić hipotezę, iż podobnie dzieć się powinno również w pracy nauczycielskiej. Skuteczność kształcenia i wychowania winna być zatem tym wyższa, im większe doświadczenie, kwalifikacje i mądrość posiadał nauczyciel-wychowawca-mistrz, im więcej lat poświęcił na praktykę i doskonalenie warsztatu pracy. Nigdy nie będą dobrymi pedagogami osoby o kamiennych obliczach i nie zdolni do tego, by zaufać młodzieży (U. Gruca-Miąsik, 2007, s. 185). A problem niskiego poziomu zaufania w polskich szkołach i w polskim społeczeństwie nie jest zjawiskiem marginalnym. Można zauważyć, (...) iż między niskim poziomem zaufania społecznego Polaków a panującą kulturą nieufności w polskich szkołach istnieje znaczna zbieżność (E. Tłuczek-Tadla, 2009, s. 236). Żadna uczelnia nie może bowiem w przypadku nauczycieli zastąpić źródeł wiedzy zdobywanej w kontaktach z innymi ludźmi – wychowankami – o różnych potrzebach, możliwościach i zdolnościach, uwikłanych niejednokrotnie w złożone układy społeczne.

Bibliografia

1. Průcha J., Pedagogika porównawcza, Wyd. PWN, Warszawa 2004.
2. Dymon. M., Sukces lub porażka miarą kreatywności nauczyciela, str. 143-152, [w:] Edukacja nauczycieli wobec przemian szkoły, (red.) E. I. Laska, Wyd. UR, Rzeszów 2007.

3. Gawrońska M., Kursta E., Gazeta Dziennik z dnia 3 lipca 2006.
4. Hrehovčík, T., Uberman, A. English Language Teaching Methodology, Wydawnictwo UR, Rzeszów 2003.
5. Gruca-Miąsik U., Rola pedagogów szkolnych w edukacji moralnej, [w:] Wartości w pedagogice (red.) W. Furmanek, Wyd. UR, Rzeszów 2005.
6. Gruca-Miąsik U., Edukacja moralna jako remedium dla kryzysu wychowania, [w:] Po co etyka pedagogom (red.) W. Sawczak, Wyd. Adam Marszałek, Toruń 2007.
7. Tłuczek-Tadla E., Zaufanie społeczne a kultura zaufania w szkole, [w:] Kreowanie tożsamości szkoły. Konteksty historyczne, społeczno-kulturowe, edukacyjne (red.) K. Chałas, B. Komorowska, Wyd. KUL, Lublin 2009.
8. Uberman, A., Foreign Language Learning – a Social and Cultural Necessity, str. 309-313, [w:] Acta Humanica 3/2009, Žilinská Univerzita, Žilina 2009.
9. Uberman, M., System kształcenia zawodowego nauczycieli w Polsce. Stan obecny, konkluzje i wnioski, str. 205-213, [w:] Musica viva in schola XX, (red.) Petr Hala, Brno 2007.

Address of author

*Dr inż. Wojciech Błażejowski
Instytut Pedagogiki
Uniwersytet Rzeszowski
Ul. Ks. Jałowego 24
35-959 Rzeszów
E-mail: maria@jasna.tarnow.pl*